

14. dni dynamickej psychoterapie, Psychiatrická nemocnica Ph. Pinela Pezinok 2018

Dynamika výcvikovej supervízie

Zita Michlerová

Súhrn

Autorka v práci zhrnula skúsenosti, úvahy a otázky o supervízii v rámci výcviku v dynamickej psychoterapii. Supervízia v základnom výcviku v psychoterapii má isté špecifiká a diferencie od supervízie „obvyklej“ psychoterapeutickej praxe. Okolnosti organizácie supervízie, určenia jej hraníc, zameranie takejto supervízie, výber supervízorov a iné okolnosti môžu prispievať ku kvalitnej príprave budúcich psychoterapeutov, ale môžu prinášať otázky, komplikácie prípadne aj nezdar v činnosti vzdelávacieho inštitútu, alebo frekventanta.

Kľúčové slová: supervízia, supervízor, frekventant, procesy v supervízii, individuálna a skupinová supervízia.

Supervízia sa etablovala ako súčasť psychoterapeutického výcviku v čase, keď Slovenská psychoterapeutická spoločnosť akreditovala vzdelávanie v psychoterapii ako certifikovanú pracovnú činnosť. Forma a podmienky supervíznej činnosti boli vytvorené v rámci jednotlivých inštitútov a psychoterapeutických smerov podľa vzoru výcvikových aktivít zo zahraničia. História psychoterapeutických výcvikov v SR je významne spätá so zahraničnými psychoterapeutickými inštitútmi, ktoré vyškolili prvých absolventov. Títo absolventi následne zakladali výcvikové inštitúty u nás. Išlo o psychodynamické smery, Gestalt terapiu, KIP terapiu, rodinnú terapiu V. Satirovej, Proces orientovanú psychoterapiu, terapiu C. Rogersa, Integratívnu psychoterapiu a ďalšie. Významným predchodcom supervíznej činnosti v jednotlivých inštitútoch boli Bálintovské skupiny, ktoré vytvárali hlavne absolventi terapeutického systému SUR, i keď v rámci tohto systému supervízia ešte nebola povinnou súčasťou výcviku.

Výcviková supervízia má isté špecifická, ktoré súvisia s tým, že sa deje v procese výcviku, výučby psychoterapie. Každý inštitút má isté požiadavky, čo a v akom rozsahu má frekventant zvládnuť. V prvom rade ide o požiadavky na zvládnutie techniky, technického inštrumentária, indikácie a kontraindikácie psychoterapie, zvládnutie prvého interview, diagnostiky osobnosti, poznanie možnej psychopatológie. Jednotlivé úlohy výcviku vedú potom k istej štrukturalizácii jednotlivých supervíznych hodín, aby boli naplnené aj výukové úlohy a sám frekventant si slobodne nevolí tému svojej supervíznej hodiny.

Vzdelávacie inštitúty majú počas vzdelávania individuálne nastavený čas začiatku i formu supervízie. Otázka je, kedy je vhodné (vzhľadom na prebiehajúci výcvik frekventanta) začať

so supervíziou vo výcviku. Ako je frekventant ďaleko s vlastnou individuálnou terapiou? Ako je už sám schopný reflektovať svoje nevedomé procesy, konflikty, slepé škvrny? Individuálna terapia sa javí ako nenahraditeľný zážitok v rámci výcviku. Nakoľko identifikácia s terapeutickým prístupom cvičného terapeuta je jedným z významných momentov ovplyvňujúcich prácu budúceho terapeuta.

Požiadavky inštitútov - možnosti reality

Viacere inštitúty majú dlhoročne nemenné systémy supervízneho vzdelávania. Vyžadujú, aby supervízia prebiehala u supervízorov ich školy, inštitútu. Z hľadiska požiadavky na supervidovanie techniky a inštrumentária psychoterapeuta možno túto okolnosť považovať za oprávnenú požiadavku. Pre frekventanta sa však stráca možnosť širšieho pohľadu v rámci psychodynamického prístupu, ako aj možnosť zažiť a vidieť rôzny prístup v práci s psychodynamikou. Otázka reality je aj o tom, aké množstvo supervízorov inštitút ponúka. Či je možná slobodná voľba frekventanta vybrať si supervízora, prípadne mať zážitok práce u viacerých supervízorov. Ak slobodná voľba supervízora chýba, je vysoko pravdepodobné, že táto situácia môže produkovať situácie súvisiace s nevedomými procesmi vo vzťahu k autorite, k rodičovským figúram a s odporom k inštitútu, ako mocenskému objektu (Gabbard, 2005; Carroll, 2004).

Do psychodynamiky výcvikovej práce môže výrazne vstupovať okolnosť nízkeho počtu cvičných lektorov, terapeutov a supervízorov. Tak sa môže stať, že frekventant absolvuje zážitkovú časť terapie, výučbu teórie, individuálnu terapiu, prax a supervíziu u 2-3 výcvikových terapeutov. Tak prichádza k fúzii rolí - individuálny terapeut a supervízor, lektor a individuálny terapeut, garant praxe - individuálny terapeut, supervízor. Táto skutočnosť môže byť z hľadiska vnútornej dynamiky uvádzaných vzťahov kontraproduktívna a metodologicky i eticky otázna.

Psychologická ambulancia, Trnava

Adresa pre korešpondenciu: PhDr. Zita Michlerová,
Psychologická ambulancia, Starohájska 2, 917 01 Trnava
e-mail: zitam2@centrum.sk

Ďalšou otázkou pri cvičnej supervízii je výber frekventantov do supervízneho modulu výcviku. Ako a či vôbec vyberať frekventantov do supervízie? Aká je vyváženosť rozsahu individuálnej a skupinovej supervízie vo výcviku? Ako organizovať skupinovú supervíziu? V niektorých inštitútoch zahŕňajú do supervízie aj intervíziu. Je intervízia/ vzájomné referovanie frekventantov o prípadoch/ supervíziou?

Frekventanti vo väčšine inštitútov zahajujú supervízny výcvikový model v čase prebiehajúcej sebakúsenosti, niektorí i v čase začatej individuálnej terapie. Môže sa stať a stáva sa, že po ukončení sebakúsenosti, či individuálnej terapie, vyplynú z poznania frekventanta otázky, či vzhľadom na jeho osobnosť, vývin v terapii, jeho schopnosti empatie, sebareflexie i možnej patológie je schopný pracovať psychoterapeuticky. Avšak je už zaradený do supervíznej časti výcviku. Inštitút, aj sám frekventant v takejto situácii majú veľmi malé možnosti ukončiť výcvikový proces bez vlastného zranenia, či vzájomného konfliktu.

Môžu nastať rôzne situácie: 1. Frekventant skončí výcvik predčasne sám. 2. Neprihlási sa na záverečnú skúšku. 3. Prihlási sa na skúšku s nevyhovujúcou kazuistikou. 4. Neobhájí záverečnú prácu. 5. Sťažuje sa na inštitút, ohovára ho, hrozí žalobou. 6. Neukončí výcvik záverečnou skúškou, ale vydáva sa za dynamického psychoterapeuta.

Špecifikum výcvikovej supervízie je aj to, že supervízor by mal pravdivo reflektovať o schopnostiach a zručnostiach frekventanta. Kernberg poznamenáva, že je treba, aby bol supervízor úprimný k tým supervidovaným, ktorí z akéhokoľvek dôvodu nie sú schopní dosiahnuť minimálnu úroveň terapeutických schopností. Supervízor má povinnosť voči inštitúcii, profesii, voči supervidovanému i voči jeho pacientom (Kernberg, 2017).

Veľkým otáznikom v zaradení do výcviku je to, ako postupovať u frekventantov, ktorí majú obmedzený prístup ku klientom. Nepracujú na klinickom pracovisku alebo na pracovisku, kde sa psychoterapia bežne vykonáva. Táto okolnosť sa možno zdá byť nepravdepodobná, ale supervízori sa nie zriedka stretávajú aj s takouto situáciou. Ako s frekventantmi, ktorí majú jediného klienta, s ktorým chodia do supervízie po celý čas výcviku? V psychoanalytickej supervízii je to obvyklý postup, ale supervízia psychodynamického psychoterapie spočíva v odlišnom praktickom prístupe.

Z hľadiska dynamiky vzťahu so supervízorom sa odporúča, aby rámce supervízie boli jasne určené inštitútom. Ako prebieha platba za výcvik, kto kontroluje počet absolvovaných hodín, či sa robí a kto robí priebežné hodnotenie kandidáta. Ako sú určené okolnosti predloženia záverečnej práce a skúšky. Supervízor, by nemal byť výkonná osoba, ktorá tieto rámce má u daného frekventanta posudzovať, stanovovať, či kontrolovať. Mohlo by prísť ku kolízii role trestajúceho rodiča a chápaného rodiča.

Ako potom ale vyriešiť to, že supervízor je vo výcviku najkompetentnejší podať správu o stave frekventantovho osobného procesu a terapeutických schopností? Ako môže, či má supervízor referovať v inštitúte o pokroku a zručnostiach frekventanta?

Vedú sa diskusie o tom, kto môže a má predpoklady byť supervízorom. Aké sú požiadavky na supervízora? Každý in-

štitút si sám stanovuje podmienky, aj keď sú dané isté odporúčania Slovenského inštitútu pre vzdelávanie v psychoterapii (SIVP) pre výber supervízorov. Vo výboroch inštitútov môžu pri výbere supervízorov zohrať nevedomú úlohu predchádzajúce kolegiálne, priateľské, či partnerské vzťahy - i mocenské ambície.

Výber supervízora frekventantom (ak má tú možnosť) môže byť podmienený viacerými vedomými i nevedomými okolnosťami. Zo skúseností je zrejmé, že geografická a finančná dostupnosť supervízora je pre frekventanta významne motivujúci faktor. Výber supervízora môže mať významnú nevedomú zložku. Môže si vybrať niekoho, kto je skôr matersky ochraňujúci alebo otcovsky prísny; narcisticky skvelý, oslňujúci v prezentácii svojej práce. Chce supervízora, u ktorého je predpoklad, že nebude u neho supervízia náročná? Vyberie si supervízora, ktorý v hierarchii inštitútu zastáva istú pozíciu a identifikácia s ním môže dynamicky zapadať do jeho individuálnej histórie?

Gabard (2005) a Kocourková (2017) uvádzajú, že je dôležité zistiť a porozumieť tomu, prečo si frekventant vybral práve konkrétneho supervízora. Aké očakávania má od supervízie? Supervízor by mal mať obraz o frekventantových očakávaniach, fantáziách a požiadavkách na supervíziu.

Procesy v supervízii

Prenos je základným pracovným procesom v dynamickej terapii. Z hľadiska výcvikovej supervízie je detegovanie, porozumenie a spracovanie pacientovho prenosu základnou úlohou, ktorú by sa mal naučiť frekventant zvládnuť, mal by mu porozumieť a využívať ho v práci s klientom.

V supervízii pracujeme s pacientovým prenosom na frekventanta, prenosom frekventanta na supervízora. So supervízorovým prenosom na pacienta, o ktorom frekventant referuje. Odčítanie týchto dynamických spojení by mal supervízor mať vo svojej pracovnej výbave. V prevažnej miere sa v supervízii stretávame s pozitívnym prenosom frekventanta na supervízora, ale vplyvom dynamickej „zápletky“ v súvislosti s inštitútom, resp. riadenou voľbou supervízora, môže sa vyskytnúť aj negatívny prenos. Ako uvádza Marlinová (2017) supervízori nie sú imúnni voči prenosovým reakciám ku frekventantovi. Predstava neomylného, vševedúceho supervízora je ilúziou. Rola autority supervízora môže vo vzťahu vyvolávať nevyriešené konflikty týkajúce sa rodičovskej a detskej roly. Prenosovo môže supervízor zaujať rolu ochraňujúceho, alebo prísneho rodiča. Z dôvodu nerovnovážneho vzťahu v supervízii „autorita – študent“, môže byť aktivovaná dynamika očakávania pomoci, alebo kritiky, devalvácie. Sám frekventant môže takto prenosovo vstupovať do supervízneho procesu.

V našej kultúre bol dlhoročne preferovaný výučbový proces na báze kritického hodnotenia a nižšej miery ocenenia. Toto sa často prenáša do supervízneho vzťahu tým, že frekventant si idealizuje schopnosti, vedomosti, osobu supervízora a seba udržuje v pozícii dieťaťa, ktoré sa supervízorovi nemôže nikdy vyrovnáť, ktoré pasívne prijíma odporúčania, rady a očakáva kritiku. Podporný a nenanucujúci prístup supervízora je však základnou podmienkou v spoločnej supervíznej práci. Pod tlakom výukových povinností na superví-

zora (naučiť techniku, postup, interpretovanie) sa môže objaviť riziko, že prístup a postoje supervízora budú vnímané ako jediné správne, čo môže zabrzdiť rozvoj frekventantovej schopnosti individuálne pristupovať k situácii, a schopnosť pristupovať k prípadu z rôznych perspektív (intrapyschických, interpersonálnych, zameraných na ego, pohľad cez konflikty, spracovanie aktuálneho diania vo vzťahu cez prenos).

Protiprenos je druhým nosným momentom v terapii i v supervízii. Z hľadiska výcvikovej supervízie je dôležitou úlohou frekventanta naučiť sa detegovať a porozumieť protiprenosovým reakciám a situáciám. V mnohých prípadoch je to jedna z často sa opakujúcich „objednávok“ k supervízornému sedeniu. Protiprenosové momenty sa objavujú v supervízii v rôznej intenzite a frekvencii. Domnievam sa, že podpora supervízora k porozumeniu a náležitej pozornosti protiprenosu, môže viesť k uvoľneniu supervíznej situácie a upevneniu supervízneho vzťahu.

Tak ako v terapii aj v supervízii je prítomný **mechanizmus projektívnej identifikácie**, ktorý napomáha porozumeniu pacientovho prenosu i odporu. V situácii supervízie sa tento mechanizmus objavuje v tom, že frekventant sa nevedome začne vzťahovať k supervízorovi tak, ako sa jeho pacient vzťahuje k nemu. Supervízor cez porozumenie a uchopenie svojich pocitov a prežívania môže pomôcť frekventantovi porozumieť jeho úlohe v terapeutickú situácii, i k porozumeniu pacientových pocitov. V analyzovaní tejto situácie je však dôležité významne dbať na to, že supervízia je výuková záležitosť a nemala by viesť k otváraniu osobných tém a dynamiky frekventanta.

V súvislosti s protiprenosom a projektívnou identifikáciou napomáha v supervíznej práci **paralelný proces**. Proces v terapeutickom vzťahu sa stvární – odohrá v situácii supervízie. Cez správne „prečítanie“ tohto stvárnienia môže pomôcť supervízor porozumieť tomu, čo sa v deji v supervídnom prípade.

Skupinová supervízia

Supervízia v skupine prináša výhodu získania viacerých informácií a pohľadov na daný prípad, napomáha k rozvoju rôznorodého videnia prípadu, situácie. V cvičnej supervízii môže byť nevýhodou to, že intenzita práce na individuálnom prípade frekventanta je nižšia. Napríklad v 5-člennej skupine referuje každý frekventant 1 prípad/hodinu, ale má zapísaných 5 hodín supervízie. Nevýhodou môže byť aj to, že niektorí členovia skupiny sa osobne poznajú alebo sú stále vo výcvikovej skupine a prenosy z terapeutickú výcvikovej skupiny tak môžu zohrávať úlohu pri fungovaní vzťahov, v priebehu skupiny a v porozumení predkladaného prípadu v supervíznej skupine. Vedenie skupinovej supervízie sa z môjho pohľadu a skúseností javí ako náročnejšia práca pre supervízora, než individuálna supervízia. Súvisí to s nárokom vnímať a rozumieť paralelnému procesu, ktorým sa daný prípad prezentuje v skupine, ako aj potrebou súbežne sledovať a porozumieť vlastným protiprenosovým stavom u supervízora.

Znalosť skupinovej dynamiky, ktorá sa objaví, aj keď sa členovia skupiny menia, je dôležitá k tomu, aby prišlo k porozumeniu predkladaného prípadu tak, aby frekventant nebol frustrovaný, devalvovaný, zranený alebo inak poznamenaný pacientovou psychodynamikou, ktorá modifikuje reakcie v skupine. V supervíznej skupine by malo vždy prísť k pozornej klarifikácii paralelného procesu, čo môže aj z didaktického hľadiska viesť k porozumeniu prípadu, ktorý bol predložený na supervíziu.

Diskusia

Poznávanie psychodynamických momentov v supervízii, stanovovanie hraníc pre výcvikovú supervíziu prináša viac tém, ktoré môžu posunúť chápanie a vykonávanie supervízie na ďalšiu kvalitatívnu úroveň. Sú to hlavne stanovovanie funkčných a etických rámcov a hraníc supervízie samotným inštitútom – štruktúra a forma supervízie, požiadavky na supervízora, možnosti slobodnej voľby versus určenie supervízora, otázky priebežného a záverečného hodnotenia supervídného, ktoré by nemalo byť kontaminované iným dôležitým vzťahom frekventanta a supervízora.

Rámce a hranice určené supervízorom – neprekráčovanie supervízneho vzťahu, nekontaminovanie supervízie individuálnou terapiou. Zachovávať kolegiálny vzťah a podpory vo vývine frekventanta. Pomoc, aby si našiel vlastný referenčný teoretický rámec a tvorivý prístup k terapeutickému procesu.

Významne diskutovanou otázkou (aj v zahraničí) sa javí téma vzdelávania v supervízii a supervízia supervízora.

Literatúra

Carroll, M., Tholstrupová, M.: Integratívni prístupy k supervízi. Triton, 2004.

Gabbard, G.O.: Dlhodobá psychodynamická psychoaterapia, Vyd. F Trenčín 2005.

Kernberg, O.: Psychoanalytická supervízie: Úkoly supervízora. Rev. pre psychoanalyt. psychoterapiu a psychoanalýzu. ČSPAP, XIX. roč., 2017, č. 2.

Kocourková, J.: Supervízie psychoanalytických terapií. Rev. pre psychoanalyt. psychoterapiu a psychoanalýzu. ČSPAP, XIX. roč., 2017, č. 2.

Marlinová, O.: Moje zkušenosti se supervízi. Rev. pre psychoanalyt. psychoterapiu a psychoanalýzu. ČSPAP, XIX. roč., 2017, č. 2.

Wöller, W., Kruse, J.: Hlbinná psychoterapia. Trenčín: Vydavateľstvo F, 2005.

Do redakcie došlo 5.12.2018.